

Criza energetică în Republica Moldova: măsuri compensatorii și răspunsul guvernului

Opinie pe marginea măsurilor compensatorii ale guvernului asupra dimensiunii de protecție socială a grupurilor vulnerabile

Victoria Olari

Coordonatoare de proiecte, IPIS

Februarie 2022

Prețul gazului natural la bursele europene este în continuă creștere. Pe 21 decembrie 2021, costul acestuia a depășit pentru prima dată valoarea de 2.000 de dolari pentru 1.000 de metri cubi, doborând astfel câteva recorduri anterioare.¹ Creșterea este una spectaculoasă, dacă să comparăm cu aceeași perioadă în 2020, când pe bursele europene prețul mediu la gaze era de 150 de dolari pentru 1.000 metri cubi. Experții din domeniu explică această anomalie prin scăderea volumului de gaz pompat prin gazoductul Yamal-Europa, întârzierea lansării Nord Stream 2, dar și printr-o iarnă destul de friguroasă în Europa. Analistii de la Wood Mackenzie estimează că, la începutul lunii ianuarie 2022, stocurile de depozitare din Europa erau pline doar în proporție de 56%, cu peste 15 puncte procentuale sub media pe 10 ani. Mai mult, din cauza situației actuale, rezervele de gaze în stoc ar putea scădea la 15% până la sfârșitul lunii martie.²

Aceste evoluții afectează în mod direct Republica Moldova, deoarece conform acordului semnat la finele lunii octombrie de către Moldovagaz și Gazprom, formula de calcul al prețului de achiziție include atât prețul mediu de piață al produselor petroliere în ultimele nouă luni, cât și prețul zilnic de piață al gazelor naturale.³ După prelungirea, pe o perioadă de 5 ani, a contractului anterior semnat între Moldovagaz și concernul rus Gazprom, intrarea în vigoare a noii formule de calcul a prețului de achiziție, tarifele la gazele naturale pentru consumatorii din Republica Moldova au cunoscut două valuri de scumpiri.

Prima și cea mai semnificativă creștere a avut loc la începutul lunii noiembrie 2021. Atunci, Moldovagaz a solicitat Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică (ANRE) să aprobe o hotărâre privind noul tarif provizoriu la gazele naturale. Conform deciziei, prețul pentru consumatorii casnici a fost majorat până la 10 lei și 26 de bani, de circa două ori mai mult față de tariful anterior de 4 lei 20 de bani. Prețul final cu TVA fiind de 11,08 lei. După stabilirea acestor tarife, autoritățile prognozaau că prețul de achiziție a gazului va scădea spre sfârșitul anului 2021. Contrar așteptărilor, evoluțiile pe piața internațională au determinat o nouă creștere. Conform informațiilor prezentate de vicepremierul Andrei Spânu, în decembrie 2021 prețul de achiziție a gazelor naturale de la Gazprom a fost de 450\$ pentru 1.000 de metri cubi, iar în ianuarie acesta a crescut până la 646\$.⁴ Aceste schimbări ale prețului de achiziție, fără ajustarea prețului de distribuție, a dus inevitabil la înregistrarea de pierderi la Moldovagaz, care, la rândul său, a invocat probleme de executare a condițiilor contractuale de plată față de Gazprom.

¹ <https://tass.com/economy/1378687>

² <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-01-04/europe-s-energy-supply-crisis-has-the-eu-at-the-mercy-of-putin-and-the-weather>

³ <https://anticoruptie.md/ro/stiri/republica-moldova-va-achizitiona-gaze-naturale-rusesti-la-pretul-de-450-de-dolari-pentru-1000-de-metri-cubi?fbclid=IwAR3dM9uFIBtLP6MeaUxIZ0cMuk7Im-AppliAwJ9-T5SfReE36jTIZQS7o2E>

⁴ <https://stiri.md/article/politica/spinu-despre-criza-gazelor-suntem-intr-o-situatie-dificila>

Deși conducerea Moldovagaz a menționat anterior că tarifele la gazele naturale se stabilesc odată la jumătate de an, din cauza devierilor mari pe piețele internaționale, a apărut necesitatea de a le revizui din nou, începând cu luna ianuarie 2022. Moldovagaz a înaintat ANRE o nouă cerere privind creșterea tarifului mediu pentru furnizarea gazelor naturale consumatorilor finali.⁵ Ca urmare acestei cereri, ANRE a aprobat prețul final de 14,06 lei fără TVA. Consumatorii, în calitate de plătitori finali, achită un tarif de 15,18 lei, cu TVA inclus, pentru un metru cub de gaze naturale, cu 4,18 lei mai mult decât anterior.

Aceste două valuri de scumpiri au afectat serios atât populația săracă, cât și clasa medie, alimentând creșterea în lanț a prețurilor, adăugat la procesele inflaționiste. Cei mai afectați vor fi persoanele în etate și oamenii cu venituri mici, ceea ce înseamnă peste 25 la sută din populația Republicii Moldova. Conform statisticilor oficiale, în 2020 nivelul sărăciei absolute în Moldova a constituit 26,8%. În același timp, pragul sărăciei extreme a ajuns la nivelul de 10,8%.⁶ Potrivit unui raport al Băncii Mondiale, 41 la sută din populația Republicii Moldova trăiește sub „pragul regional al sărăciei”.⁷

Conform informației statistice ale Casei Naționale de Asigurări Sociale, la 1 octombrie 2021, în Republica Moldova erau înregistrați aproape 700 mii de beneficiari de pensii, dintre care aproximativ 527 mii pentru limita de vârstă, cu mărimea medie a pensiei de 2067,6 lei.⁸ Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, minimul de existență pentru pensionari constituie 1796,20 lei, iar numărul beneficiarilor care primesc pensia sub acest indicator constituie cca 400 mii de persoane. Minimul de existență pentru populația aptă de muncă este 2.276,9 lei, în timp ce în 2021 salariul minim garantat de către lege a constituit 2.775 de lei, iar salariul mediu pe economie a fost de aproximativ 8.996,5 lei. Totodată, 25% din salariații din Moldova, aproximativ 150 mii persoane, au un salariu oficial de până la 4,5 mii de lei, de două ori mai mic decât salariul mediu pe economie.⁹

Tarifele majorate la gazele naturale au generat scumpiri în lanț, în special, la produsele alimentare de primă necesitate. Conform datelor prezentate de Biroul Național de Statistică, prețurile medii de consum în luna decembrie 2021 comparativ cu luna decembrie 2020 au crescut cu 13,94%: la produse alimentare cu 17,46%, mărfuri nealimentare cu 12,06% și servicii prestate populației cu 11,59%.¹⁰ Ținând cont de aranjamentele anticoncurențiale¹¹, care de multe ori influențează procesul de formare a prețurilor în Moldova, această tendință de creștere se va menține și chiar se va intensifica în următoarea perioadă. Banca Națională a Moldovei și-a revăzut prognozele privind inflația, conform calculului, în 2022 va atinge nivelul de 14%. Aceasta înseamnă o creștere mare a prețurilor, dar și o pierdere în valoare a veniturilor și așa modeste a cetățenilor. Majorarea prețurilor la produsele alimentare va lovi în primul rând în persoane cu venituri mici. Pentru cei care dau 80% din venit pe alimente și cheltuieli de utilități, creșterea prețurilor se simte cel mai acut. Cei mai afectați vor fi pensionarii, familiile cu mulți membri și cei cu venituri mici, șomerii, dar și persoanele aflate în incapacitate de muncă. În consecință, pătura săracă va deveni și mai săracă, iar cei cu un venit mediu riscă să se apropie de linia de sărăcie.

⁵ Moldovagaz, Comunicat <https://bit.ly/3JgYSC2>

⁶ Biroul Național de Statistică, Nivelul sărăciei în Republica Moldova în anul 2020 <https://bit.ly/3rD7Jlv>

⁷ Banca Mondială, Evaluarea sărăciei în Republica Moldova 2016 <https://bit.ly/34Fd3lv>

⁸ Casa Națională de Asigurări Sociale, Statistică <https://cnas.gov.md/lib.php?l=ro&idc=244&t=/Statistica/&year=2021>

⁹ Biroul Național de Statistică, Repartizarea salariaților conform mărimii salariului calculat pentru luna septembrie 2021 <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7208&parent=0>

¹⁰ Biroul Național de Statistică, Evoluția prețurilor de consum în Republica Moldova în luna decembrie 2021 și în anul 2021 <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7264>

¹¹ Înțelegeri de tip cartel (înțelegeri secrete între concurenți) care vizează stabilirea prețurilor și/sau împărțirea piețelor

Măsurile compensatorii: puncte tari și deficiente

Autoritățile s-au angajat să ia măsuri pentru atenuarea impactului generat de creșterea tarifului la gaze. Guvernul de la Chișinău a anunțat că va aplica două mecanisme de compensare a tarifelor: în baza venitului minim garantat și în baza consumului.

În prima fază a scumpirilor, Guvernul Republicii Moldova s-a angajat să compenseze creșterea din tariful la gazele naturale și tariful pentru agentul termic pentru toți consumatorii, aproximativ 750.000 de familii. Prin urmare, suma compensațiilor pentru tariful la gazele naturale ajunge la 770 de milioane de lei, iar pentru agentul termic, la 340 de milioane de lei. Pe lângă asta, Guvernul a anunțat că va acorda indemnizații lunare, pentru perioada rece a anului, de la 500 până la 700 de lei, pentru aproximativ 300.000 de familii care au nevoie de suport financiar. Pentru facilitarea accesului la acest ajutor, a fost ridicat plafonul de eligibilitate, de la 2.600 la 3.100 de lei și a fost exclusă ancheta sociale.

Creșterea repetată a tarifului, începând cu ianuarie 2022, a determinat autoritățile să vină cu noi măsuri de sprijin a populației. Imediat după aprobarea de către ANRE a noilor tarife, Cabinetul de miniștri a anunțat că va oferi compensații suplimentare pentru consum de gaze naturale. Tariful pentru primii 150 de metri cubi consumați nu se va schimba. În susținerea consumatorilor casnici, Guvernul va compensa 79,8% din diferența rezultată în urma majorării de preț pentru primii 50 m³ consumați lunar, iar pentru următorii 100 m³ consumați 69,5% din diferență, astfel încât prețul plătit de aceștia va rămâne în continuare 6,8 lei pentru primii 50 de m³, respectiv 7,9 lei pentru următorii 100 m³ folosiți. În cazul energiei termice, Guvernul va compensa la 1.5 Gcal, 80% din creșterea din ianuarie 2022.

În total, pentru perioada noiembrie 2021 - martie 2022, Guvernul a alocat în jur de 2.47 miliarde de lei pentru măsuri suplimentare de susținere a populației, urmând să completeze alte 200 de milioane de lei pentru agenții economici. De acest sprijin financiar vor beneficia aproximativ 750 de mii de familii. **Costul total al pachetului de măsuri suplimentare, pentru perioada noiembrie 2021 - martie 2022, împreună cu ajutorul oferit pentru perioada rece a anului, este estimat la 3.1 miliarde lei, ceea ce este cel mai mare suport compensatoriu din istoria țării.**

Măsurile întreprinse de autorități sunt un important instrument de susținere a populației. Dar, fiind realizate într-un timp scurt și într-un context alert, ele nu au ținut cont de principiul echității. De exemplu, oferirea compensațiilor în baza consumului pentru toți consumatorii, fără corelarea sumei compensate cu veniturile familiilor beneficiare, este partea slabă a acestui mecanism. Conform BNS, circa 11,3% din salariații din Moldova sau aproximativ 66 mii de persoane au un venit lunar mai mare de 15 mii de lei. Excluderea acestei categorii din lista beneficiarilor ar fi oferit economii de până la 120 milioane de lei. Bani ce puteau fi utilizați mult mai eficient pentru susținerea persoanelor vulnerabile. În acest scop, guvernul ar fi putut utiliza sistemele informaționale automatizate existente, aflate în gestiunea instituțiilor publice (Serviciul fiscal de stat, Agenția servicii publice etc.), pentru crearea unui algoritm echitabil de calcul.

Un alt aspect, despre care mai puțin se vorbește în această perioadă, este acoperirea bugetară a compensațiilor. Este important să înțelegem că resursele financiare alocate din contul bugetul de stat, pentru compensarea creșterii tarifelor la gaze, vor lipsi de bani alte domenii importante, care necesită alocații și investiții. Republica Moldova se numără printre cele mai afectate țări din Europa de pandemia COVID-19. Afectată de pandemie și de seceta severă, economia națională s-a contractat în anul 2020, PIB-ul înregistrând o scădere de 7%.¹² În anul 2021, economia a început treptat să-și revină, dar majoritatea indicatorilor pe termen scurt se mențin încă în zona negativă. Guvernul trebuie să adopte un mod mai inclusiv și mai rezilient de creștere. Gestionarea rațională a bugetului de stat trebuie să aibă drept scop recuperarea economică. Pentru a susține redresarea socială și economică, este necesar ca Guvernul să aibă o abordare holistică și o capacitate consolidată de implementare a reformelor.

¹² Banca Mondială, Moldova: prezentare generală <https://www.worldbank.org/ro/country/moldova/overview>

De asemenea, trezește semne de întrebare decizia ANRE, din 28 ianuarie 2022, privind aplicarea retroactivă a tarifului majorat la gazele naturale și la agentul termic. Deși autoritățile au declarat că decizia privind majorarea retroactivă a tarifelor este una legală, în condițiile în care a fost luată în perioada stării de urgență, sunt voci în societate care consideră că aceasta nu întrunește condițiile juridice și constituționale necesare. Decizia a fost deja contestată la Curtea de Apel Chișinău, iar instanța de judecată urmează să se expună pe acest caz.

Impactul sociopolitic

Criza continuă a gazelor în care se află Republica Moldova, de la independență înapoi, subliniază caracterul deficitar al sectorului energetic. Pe lângă faptul că Republica Moldova face față cu greu obligațiilor financiare, țara are restanțe foarte mari la capitolul diversificarea resurselor energetice, dar și stă extrem de prost la capitol eficiența energetică. Dacă s-ar fi oferit mai multă atenție acestui aspect, impactul dublării tarifului la gaze ar fi fost mai puțin resimțit, în primul rând în sectorului termoelectric. De altfel, lecția se pare că poate fi învățată. Guvernul a anunțat deja că securitatea și eficiența energetică trebuie să devină o prioritate pentru companii, autorități centrale și locale. Autoritățile planifică investiții majore din partea Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare și Băncii Europene de Investiții, pentru izolarea termică a clădirilor publice, în special a spitalelor. De asemenea, vor fi prioritizate și alte proiecte de eficiență energetică, inclusiv la nivel local. Aplicând măsuri de eficiență energetică, aproape fiecare casă, fiecare instituție publică din Moldova poate reduce pierderile de căldură cu 70-80%. Ceea ce în condițiile Republicii Moldova ar reduce considerabil presiunea asupra bugetului public.

Venind în perioada unor transformări politice accentuate, majorarea prețului pentru gaz nu este doar lovitură asupra consumatorilor, aceasta poate să știrbească și din sustenabilitatea sistemului politic. În mediile comunității de experți, dar și în politică predomină opinia că scumpirea fără precedent a energiei este produsul tensiunilor geopolitice și chiar parte a războiului hibrid lansat de Federația Rusă la adresa țărilor Parteneriatului Estic. În mod evident, aceste scumpiri generează consecințe serioase pentru politica internă, inclusiv pentru fezabilitatea reformelor structurale, cât pentru politica externă a țării. În pofida planurilor ambițioase ale actualului guvern de a crește investițiile în infrastructură și a oferi un impuls dezvoltării economice, economia dar și piața de muncă rămâne anemică, și încă nu oferă semne de revenire, mai ales după criza pandemică. Creșterea în lanț a prețurilor la gaze, carburanți, produse și servicii, generează mișcări sociale greu de controlat, inclusiv din punct de vedere a intereselor ascunse. Exploatarea acestui subiect în interese înguste politice, poate afecta direct stabilitatea sistemului politic și nu în ultimul rând, securitatea statului.

Această opinie a fost realizată de Institutul pentru Inițiative Strategice (IPIS) în cadrul inițiativei „Administrarea social responsabilă a finanțării externe”, în parteneriat cu Centrul Analitic Independent „Expert-Grup, cu suportul Fundației Soros Moldova.